

שמעון ביטון

"וכבוד חברך כמורא רבך" "רשב"י וליג בעומר – למהותו של חיבור"

דעות ומפורסמות הן השאלות על הקשר שבין ל"ג בעומר לבין מותו של רשב"י וראשונים ואחרונים נתנו קשת רחבה של תשובות בנדון זה. שלוש הנה השאלות המרכזיות בענין זה:

1. מה הקשר בין ל"ג בעומר לבין ההילולא לרשב"י?
 2. במה זכה רשב"י לכך שכל בית ישראל חוגגים את יום ההילולא שלו?
 3. מה פשר זריקת דברי הערך למדורת רשב"י בל"ג בעומר?
- במאמר זה אבקש לחרוז בין שלושת השאלות באמצעות תשובה אחת שדומה כי לא ניתנה עליה הדעת עד כה ככל שידיעתי מגעת. עם זאת התשובה שאתן איננה באה להוציא מתשובות אחרות אלא לעמוד לצדן, בבחינת "שבעים פנים לתורה".

דרכו של הרבי מלובביץ (רמ"מ שניאורסאהן), לחפש ולתור אחר קשרים נסתרים שבין עניינים סמוכים ופרשיות סמוכות, וכך הוא עושה גם בשאלות שהצבנו לעיל¹, כאשר הוא קושר בין הפסקת מותם של תלמידי רבי עקיבא, לבין מותו של רשב"י וההילולא בל"ג בעומר. כדרכו צועד הוא בכיוונה של פנימיות התורה ואנו ננסה לצעוד בעקבותיו בצד הנגלה של הדברים.

כפי האמור במאירי בשם הגאונים על יבמות סב ע"ב, פסקו תלמידי ר"ע מלמות בל"ג בעומר (ולפי המהר"ל הם מתו גם אחר כך, אלא שמל"ב בעומר פסקה מהם מחלת האסכרה, ומי שלא חלה עד אז לא חלה יותר), כאשר הגמרא מציינת את עובדת אי הכבוד² שרחשו זה לזה כסיבת מותם:

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סב, ע"ב:

"אמרו שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת עד
אנטיפרס וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה

1. ראה שיחתו בליקוטי שיחות חלק כ"ב, על ל"ג בעומר.
2. בהערה מעניינת קושר המהר"ל בין עונשם של תלמידי רבי עקיבא שהתפרש על ל"ב ימים, לבין חטאם באופן של מידה כנגד מידה - כבוי"ד בגימטריה שוה ל"ב וזהו בדיוק מספר הימים שבו חלו תלמידי ר"ע במחלת האסכרה שכתוצאה ממנה מתו.

והיה העולם שמם עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם
 ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע והם הם
 העמידו תורה אותה שעה תנא כולם מתו מפסח ועד עזרת אמר רב
 חמא בר אבא ואיתימא ר' חייא בר אבין כולם מתו מיתה רעה מאי
 היא א"ר נחמן אסכרה".

על פי הגמרא עם מותם של תלמידי ר"ע היתה סכנה מוחשית לחורבן עולם
 התורה - "והיה העולם שמם", עד שבא ר"ע והעמיד חמשה תלמידים שעליהם
 נמנה רשב"י והם שכוננו מחדש את עולם התורה. באשר לשמחה שבה נוהגים
 בל"ג בעומר רווח הטעם לפיו פסקו תלמידי ר"ע מלמות (או מלחלות), וכן שזהו
 יום הפטירה של רשב"י, יום בו התגלו סודות התורה על ידו לבחירי תלמידיו,
 ודרכם לעם ישראל כולו באמצעות הזוהר. אלו שני הטעמים המרכזיים הנתנים
 לשמחה ביום זה. לכך יש להוסיף את התיאור המופלא של הזוהר אודות יום
 מותו של רשב"י, שלפיו אש סובבה את ביתו של רשב"י והנה לנו הסבר מניח
 את הדעת לשמחה ולמדורות. אולם, טעמים אלו אין בהם בכדי הנחת הדעת
 באשר לזריקת חפצי ערך למדורת רשב"י, מנהג שנראה על פניו מוזר עד למאוד
 באם נזכור את האיסור דאורייתא של "בל תשחית" הכרוך בכך. ואכן רבים
 מגדולי הדורות אף יצאו נגד המנהג³.

תמיהות אלו ואחרות הביאו אותנו לחפש כיוון פרשני נוסף, כיוון שיתן מענה
 אחדותי לשאלות לעיל. דומה כי ברור הקשר בין מותם של תלמידי ר"ע לבין
 רשב"י, שכן הוא היה מאלו שנותרו לאחר מות תלמידי ר"ע. ובמסכת חיוו
 והצלתו של רשב"י יש לראות תיקון לחטאם של אלו שמתו. אולם כיצד מתקן
 רשב"י את חטאם.

רשב"י היה אוהב ישראל גדול עד למאוד ואין תימה שהעם העריצו. דבר זה
 בא לידי ביטוי בכמה וכמה ממעשיו, הלכותיו ואמרותיו של רשב"י. כך למשל
 מתקן רשב"י את שווקי טבריה על מנת שהכהנים יוכלו לחלץ בהם ללא חשש
 לטומאת מתים ועוד. בעיקר ניכרת אהבתו לכלל העם בקביעתו ההלכתית "כל
 ישראל בני מלכים הם":

3. ספר התודעה - פרק עשרים ושבעה:

מכאן נשתרבו המנהג שרבים מבין פשוטי העם, מתוך התלהבות יתרה, זורקים לתוך האש
 גם בגדים יקרים וצעיפי משי וגם חפצי זהב וכדומה. ורבים מגדולי הדורות היו שצעקו
 ככרוכיא נגד הדבר הזה, שהרי העושה כך עובר על 'בל תשחית'. ואם היו לוקחים אותו
 ממון ומפרנסים עניי ארץ ישראל בזה, יותר היה ניחא ליה לרשב"י. וכן היו גדולי עולם
 וביניהם בעל היחוס סופרי שהססו אם בכלל יש מקום מצד ההלכה לקבוע יום טוב בעסק
 גדול, ביום אשר חז"ל לא קבעוהו כיום טוב.

משנה מסכת שבת פרק יד:

(ד) החושש בשניו, לא יגמיע בהן את החמץ, אבל מטביל הוא כדרך, ואם נתרפא ונתרפא. החושש במתניו, לא יסוד יין וחמץ, אבל סך הוא את השמן, ולא שמן נרד. בני מלכים סכין שמן נרד על מכותיהן, שכן דרשם לסוד בחל. רבי שמעון אומר, כל ישראל בני מלכים הם. אמירה חיובית זו זוהרת כשלעצמה, אולם דומה כי דוקא על דרך השלילה מלמדינו רשביי עיקר גדול עד למאוד בכל הקשור ליחסים שבין אדם לחבירו:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מג, ע”ב:

”ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים מנלן מתמר שנאמר היא מוצאת וגו”.

במקום אחר מצורף למימרא הסיפור המפורסם עם מר עוקבא שמדגים עד היכן הדברים מגיעים:

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף סז, ע”ב:

”מר עוקבא הוה עניא בשיבבותיה דהוה רגיל כל יומא דשדי ליה ארבעה זוזי בצנינורא דדשא יום אחד אמר איזיל איחוי מאן קעביד בי ההוא טיבותא ההוא יומא נגהא ליה למר עוקבא לבי מדרשא אתיא דביתהו בהדיה כיון דחזויה דקא מצלי ליה לדשא נפק בתרייהו רהוט מקמיה עיילי לההוא אתונא דהוה גרופה נורא הוה קא מיקליין כרעיה דמר עוקבא אמרה ליה דביתהו שקול כרעיד אותיב אכרעאי חלש דעתיה אמרה ליה אנא שכיחנא בגויה דביתא ומקרבא אהנייתי ומאי כולי האי דאמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב הונא בר ביזנא אמר ריש חסידא ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי נוח לו לאדם שימסור עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים מנא לן מתמר דכתיב היא מוצאת”.

בדרך כלל מימרה זו נתפסת כעין מליצה יפה, ואכן כך סבור המאירי ועוד ראשונים ואחרונים. אולם כבר בעלי התוספות ראו בדברי רשביי פסק מחייב להלכה. ראייה זו של התוספות מוקשית שכן אנו מונים רק שלושה דברים שעליהם יש להיחרג ולא לעבור כידוע, ואכן התוספות נתנו דעתם לכך:

תוספות סוטה דף י, ע"ב:

"נוח לו לאדם שיפיל את עצמו לתוך כבשן האש - כדאמר בפי הזהב (בי"מ דף נח, ע"ב) כל היורדין לגיהנם עולין חוץ משלשה וחד מיניהו המלבין פני חברו ברבים ואומר נמי (שם נט, ע"א) נוח לו לאדם שיבעול ספק אשת איש ואל ילבין פני חברו ברבים מנלן מדוד ונראה האי דלא חשיב ליה (פסחים דף כה, ע"א) בהדי ג' עבירות שאין עומדים בפני פקוח נפש עבודת כוכבים וגילו עריות ושפיכות דמים משום דעבירת הלבנת פנים אינה מפורשת בתורה ולא נקט אלא עבירות המפורשות".

לפי התוספות יוצא שאדם אכן צריך למסור את נפשו על מנת שלא להלבין את פני חברו ברבים, בדיוק כשם שהוא מוסר את נפשו על ג"ע ש"ד וע"ז. ואכן מוצאים אנו התייחסות מחמירה מאוד למי שמלבין את פני חברו, ברמב"ם, בטושי"ע ועוד פוסקים:

שו"ע חושן משפט סימן תכ:

(לט) אף על פי שהמבייש בדברים אינו בר תשלומין עון גדול הוא, ואין המחורף ומגדף לעם ומביישן אלא שוטה רשע וגס רוח, וכל המלבין פני אדם כשר מישראל בדברים אין לו חלק לעולם הבא.

דומה כי את ההשוואה לג"ע, ש"ד וע"ז מוציאים התוספות מתוך סוגיה נוספת שבה נזכרת מימרת רשב"י, ובה משתמע כי ישנו קשר בין הלבנת פנים לבין הלאו דאורייתא של "ולא תונו איש את עמיתו".

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף נ, ע"א:

"אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבוננו של עולם גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעים בשרי לא היה דמי שותת לארץ ולא עוד אלא אפילו בשעה שעוסקין בנגעים ואהלות אומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במה ואני אומר להם מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא אבל המלבין את פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא (ואמר) [אמר] מד זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים מנא לן מתמר דכתיב היא מוצאת והיא

שלחה אל חמיה אמר רב חננא בריה דרב אידי מאי דכתיב ולא תונו איש את עמיתו עם שאתך בתורה ובמצות אל תונוהו אמר רב לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה אמר רבי אלעזר מיום שנחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה שנאמר גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי ואף על פי ששערי תפלה ננעלו שערי דמעות לא ננעלו שנאמר שמעה תפלתי הי ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש”.

לאור האמור לעיל יוצא כי רשב”י, תלמידו של ר”ע, הנו זה שיסד את היחס החמור כלפי הלבנת פנים שהינה למצער חלק מאונאת דברים שהוא לאו דאורייתא כאמור. בכך, **יש לראות תיקון במידה כנגד מידה של חטאם של תלמידי ר”ע שחטאו בכך שלא נהגו כבוד זה בזה**. תיקון זה בא לידי שלימות בשעת פטירתו של רשב”י, שכן כפי שמסביר רמ”מ שניאורסאהן, בשעת פטירת הצדיק באים לידי ביטוי כל מעשיו, תורתו, ועבודתו אשר עבד כל ימי חייו, וביום זה מגיע הוא לשלימותו. בכך אף חיזק רשב”י את תורתו של רבו הגדול, ר”ע, שהורה לנו כי ”ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה”. הקשר אם כן בין ל”ג בעומר, יום בו פסקו תלמידי ר”ע מלמות, לבין מותו של רשב”י ברור - רשב”י ותורתו הנם התיקון הגדול לחטאם של תלמידי ר”ע, חטא שהביא לפירוד ומחלוקת בקרב התלמידים וממילא בקרב העם כולו. מימרת רשב”י ומימרת רבו הנם הדרך להשגת אחדות באומה ובקרב כל חלק וחלק ממנה, ועל כך, על אחדות זו שהושגה ביום ל”ג בעומר בזכותו של רשב”י שמחים כל עמך בית ישראל מכל המחנות ומכל השבטים.

כעת ברור מדוע אנו חוגגים דוקא **במדורות**, שכן מדורות אלו הנם תזכורת חיה למימרת רשב”י לפיה ”נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים”. **הריקודים ודיבוק החברים** שקורה בליל ל”ג בעומר הנם תזכורת חיה לתורת רשב”י, ותיקון אותו עושה כל דור ודור לחטא הפירוד והזלוזל ביחסים שבין אדם לחבירו. באופן דומה מתורצת שאלת **זריקת חפצי הערך לאש**, שכן חפצי ערך הנם סמלים של דברים המביאים לידי קנאה, שנאה ותחרות בין בני האדם⁴. זריקתם לאש באה לומר כי אנו נפטרים בחפץ לב מכל

4. קנאה, שנאה ותחרות המתחילים כזכור כבר אצל הבל וקין כפי שמביא המדרש בברי”ר פרשה כב פסקה ז:

”ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם וגוי על מה היו מדיינים אמרו בואו ונחלוק את העולם אחד נטל הקרקעות ואחד נטל את המטלטלין דין אמר ארעא דאת קאים עליה דידי ודין אמר מה דאת לביש דידי דין אמר חלוץ ודין אמר פרח מתוך כך ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר שניהם נטלו את הקרקעות ושניהן נטלו את המטלטלין ועל מה היו מדיינים אלא זה אומר בתחומי בהמ”ק נבנה וזה אומר בתחומי בהמ”ק נבנה שני ויהי בהיותם בשדה ואין שדה אלא בהמ”ק...”.

גורמי המחלוקת והפירוד על מנת להגיע לדיבוק חברים ולידי "כל ישראל חברים".

יהי רצון שנדע לישרם בקרבינו את תורתו של רשב"י ולהגיע לדרגה עליה צוה רבו ר"ע על פי בעל ספר המקנה:

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף נז, ע"א:

"שמעון העמסוני ואמרי לה נחמיה העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש אמרו לו תלמידיו רבי כל אתין שדרשת מה תהא עליהם אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך קבלתי על הפרישה עד שבא רבי עקיבא ולימד את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים".

ספר המקנה על קידושין - דף נז, ע"א:

"בירא' מחמת גדלות אין זה אלא ברבו שגדול ממנו בחכמה אבל בת"ח החברים המקשיבים לרבים לא שייך בהן יראה זו שהרי חבירו אינו גדול ממנו אפי"ה צריך ליוהר מאוד בכבוד חבירו כשאמרו חז"ל כבוד חבירך כמו מורא רבך כמו שמצינו בתלמידי ר"ע שנענשו בעבור שלא נזהרו ולא נהגו כבוד זה בזה והיינו דדריש ר"ע לרבות ת"ח".

על פי בעל ספר המקנה (וראו לעיין בדבריו העמוקים במקורם)⁵, חידושו הגדול של ר"ע (אותו הוא חידש לפי בעל המקנה לאחר מותם של תלמידיו), לא היה הריבוי של מורא ת"ח מן הפסוק את ה' אלהיך תירא, כי אם ריבוי מורא וכבוד חבירו, שכן כבוד ומורא ת"ח נלמדים בשופי מכמה מקראות אחרים ואין אנו נזקקים לפסוק זה על מנת ללמוד זאת.

"רבי אֶלְעָזָר בֶּן שְׁמוּעַ אֹמֵר, יְהִי כְבוֹד תַּלְמִידְךָ חָבִיב עֲלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ, וְכְבוֹד חֲבֵרְךָ כְּמוֹרָא רַבָּה, וּמוֹרָא רַבָּה כְּמוֹרָא שְׁמַיָּים" (אבות פ"ד, יב).

5. בעל המקנה חוזר למקראות בדברים ו' ומוכיח כי שמעון העמסוני ידע היטב את ריבוי מורא ת"ח מהתיבה "את" בפעם הראשונה (ו', ב), שמופיע שם "למען תירא את ה' אלקיך", ומה שהוא התקשה בו היה "את ה' אלהיך תירא" השני (ו', ג).